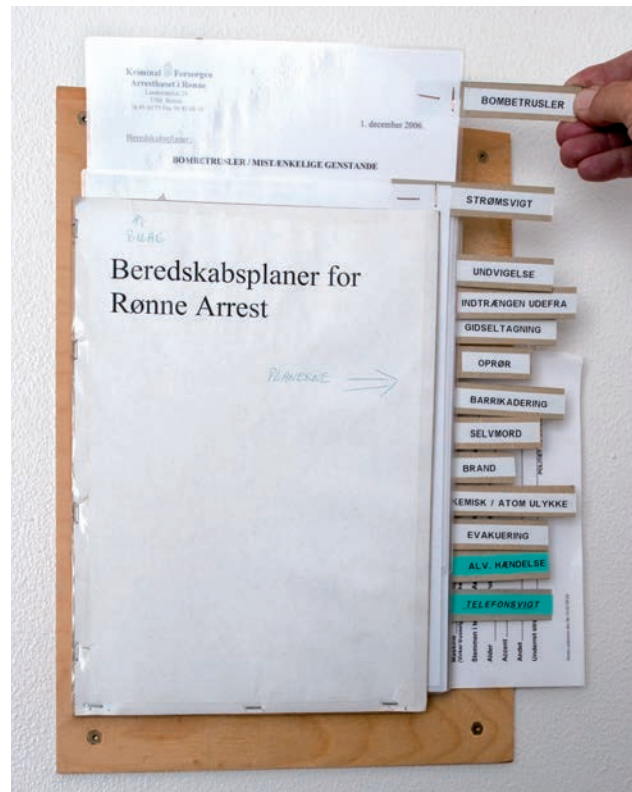

Rønne

I århundreder lå rådhuset i Rønne – nævnt første gang 1327, da øen overdroges til ærkebispem – på samme sted i det nuværende Rådhusstræde. På Resens kort over Rønne fra 1684 ses her en fritstående bygning med spidsgavle, men efter år 1700 var dette hus en ruin, og 1729 rejstes et nyt rådhus, sparsommeligt nok på de gamle kældermure. Den vinduesløse kælder brugtes som arrest, og desuden indrettedes i stueetagen i et forrum til den store sal to små arrester med jernstænger og udvendige skodder for vinduerne. I en plade over indgangsdøren kunne under Frederik den Fjerdes navnetræk og ordene »Dominus mihi adiutor 1729« (Herren er min hjælper) læses:

Frygt Gud! Vær Kongen tro!
Gjør hver Mand Rett og Skiell,
Saa skalt du stedtze boe
I Frid og leve Wel.
Hver ærlig Mand, som seer paa mig,
Kand ind og ud frit gange.
Mens Morder, Hore, Tiv og Svig
Min Kielder tar til Fange.

Desværre var huset brøstfældigt, og som i mange andre råduse i denne bog var arresterne særlig kritisable. Fra omkring 1806 anvendtes i stedet cellerne i den militære hovedvagt, kaldet Bornholms almindelige arresthus, bygget i 1743-44 af stene fra den gamle Hammershus fæstning – også brugt som fængsel for Kongens fanger, bl.a. for Corfitz Ulfeldt og Leonora Christine i 1660-61 – og forsynet med et arrestkammer med dobbelte brikse, bord og stole. Tronfølgeren,

Alle arresthuse har udarbejdet beredskabsplaner for situationer som brand, strømsvigt, undvigelse og så videre. Disse planer sidder nemt tilgængeligt for personalet.

prins Christian Frederik, kritiserede i 1824 kun, at man måtte gå igennem den ene arrest for at nå til den næste. Også de øvrige øvrighedsfunktioner var nødlidende. Byfoged Jacob Pingel holdt fra 1831 ret, skifte og auktioner i sit eget hus på Store Torv og bestræbte sig på at få bygget et tidssvarende rådhus. Da hans genbo døde barnløs, ordnede han skiftet, købte og solgte ejendommen til byen samt skænkede

RØNNE

en større sum af sine egne midler, hvorved han muliggjorde, at Rønne fik det store dejlige Råd-, Ting- og Arresthus, der fortsat er en pryd for byen. Det kunne og ville ingen byrådsvalgt borgmester have gjort ham efter i dag. Huset byggedes til tegninger af den i Rønne meget anvendte bygmester *Henning Pedersen* (1775-1837), som havde særlige evner som tegner. Modsat flere samtidige råduse, hvor man sparede ved kun at bygge i én etage, blev dette hus bygget i to etager med ni vinduesfag og teglhængt, halvaftalt heltag. Den store dybde på 20 alen (mere end 12 meter) gav god plads. Underetagen indeholdt en lejlighed for arrestforvareren, arrestgang, otte arrestværelser og en gård, medens overetagen rummede kontorer for by- og herredsfogeden m.fl., retssal og mødesal for byråd, senere også amtsråd. Da en senere beretning nævner, at der kunne

være 14 fanger, må der være regnet med to fanger pr. celle. Bygningsarkæologiske undersøgelser under en renovering i 1998-99 viser, at cellevæggene var byggede af særlig hårdbrændte sten, og at der under cellerne var lagt store granitkvadre for at modvirke flugt. Huset fik en sandstensplade over indgangen med inskriptionen »Retfærd og Borgervel«, og med sans for kontinuitet overførtes pladen med verset til det nye hus fra huset af 1729, der nedreves. Robert Egevang har bemærket, at samme skæbne som tyv og hore burde de lide, som solgte den gamle rådstue til nedrivning, men efter husets rædsomme stand kan jeg ikke se, at Pingel og byen kunne have handlet anderledes.

Den berømteste drabssag i den bornholmske kriminalhistorie, mordet på Albert Dich i Vester Marie i 1833, kendes uden for Bornholm bedst fra *Palle*

Arresthuset set fra Landemærket.

Arrestforvarerboligen i forgrunden er nu inddraget til personalefaciliteter, og op mod 100 års-jubilæet i 2002 var der om- og tilbygninger med bl.a. nye celler med håndvask og toilet.

Rosenkrantz' fine dokumentarroman »Mordet i Vestermarie« fra 1902. Undersøgelserne og den retslige behandling strakte sig ind i 1835, samtidig med bygningen af det nye Råd-, Ting- og Arresthus, og forfatteren giver fine glimt af tidens arrestvæsen. Den største celle i hovedvagtens arrest kunne rumme indtil otte fanger, og vagtmandskabet fra Bornholms milits var fangernes egne venner. Efterforskning var umuliggjort af arrestanternes frie samkvem indbyrdes og i virkeligheden også udadtil, og der var et syndigt leben med drikkegilder og løse fruentimmer. På landet opbevaredes fangerne i kirketårnene. Den først mistænkte indsattes af dommeren i en »stevel«, d.v.s. et isoleret klokketårn, og den næste – som det viser sig i romanen, den rette morder (i det faktiske forløb var mordet uopklaret) – i hovedvagtens sikreste arrest, hvor han hensad i mere end et år til begyndelsen af 1835. Den derpå af den nye dommer fængslede Jørgen Christian indsattes i den nye pyntelige arrest, som med sine temmelig store vinduer er et anderledes fint rum end den rådstuekælder, hvor han

Håndscanner bruges i stedet for detektorkarm eller som supplement til denne.

En nybygget celle med vindue i almindelig højde samt håndvask og toilet.

havde siddet tyve år forinden, men da han nægtede at tilstå drabet, henflyttedes han til den mørke arrest, hvor en mat lysstråle trængte ind gennem et lille vindue under loftet, hvor der hverken var briks eller bord, luften var kold og rå og vandet drev ned ad murene. Han lænkedes endog til væggen, bundet ved arme og ben til ringen som en kalv i en slagtervogn. Han tilstår mordet efter et døgnlangt forhør, men trækker tilståelsen tilbage og hænger sig sluttelig i sin celle.

Som i andre byer blev rådhuset efterhånden for lille til de mange funktioner, særlig den stadig voksende kommunale forvaltning, som successive flyttede ud til andre kontorer i byen. I dag er alene retten tilbage i huset. I længden var ej heller 8 celler og 14 pladser nok, særlig da de mange små arrester på øen nedlagdes – Trap opregner arrester i Hasle, Allinge, Svaneke og Neksø, og endnu i 1923 bestod Neksø arrest med 7 pladser og et gennemsnitligt dagligt belæg på kun 0,9! Niels Nielsen, som anfører, at de 14 pladser kun var 5, hvor han end har det fra, fortæller som illustration af arrestforvarerboligens beskedne størrelse, at da amtsrådet havde ansat natbetjent J.P. Kjøller som arrestforvarer mod byfogdens ønske, meddelte byfogden Kjøller, at det af hensyn til rumforholdene ikke tillodes ham at have mere end højst fire af sine børn hos sig. En morsom karikaturtegning

Som det eneste lille arresthus har Rønne stadig eget køkken og ikke frostmad, så alle kan lugte sig frem til, hvad der er på dagens menu.

– Nielsen oplyser desværre ikke hvor og når – viste, hvorledes arrestforvareren svang øksen over børnenes hoveder for at få tallet nedbragt til det af byfogden bestemte. Byfogden fik sin krig igennem, ikke ved at Kjølner tog livet af sine børn, men ved at han opgav pladsen.

1897 resolverede justitsministeren efter indstilling fra overinspektøren, professor Goos, bygning af enten en tilbygning til rådhuset eller et helt nyt arresthus; den sidste løsning valgtes, og et nyt hus byggedes i Landemærket til tegninger af professor *M.A. Bidstrup*, der byggede meget i Rønne. 1902 kunne huset indvies med en aldeles overdådig menu på Dams Hotel, byens førende, med deltagelse af bl.a. justitsminister Alberti, som allerede da havde begået en væsentlig del af de forbrydelser, der senere indbragte ham otte års tugthus. Hans bedragerier androg i alt ca. 15 mill. kr., og da arresthusets bygning ifølge Holger Birk kostede 70.000 kr., vil det sige, at

man kunne have fået mere end tohundrede arresthuse for Albertis 15 mill. Den første arrestforvarer i det nye hus Carl Hansen siges at være blevet afskediget, fordi han en aften, hvor han havde gæster i arrestforvarerboligen til kortspil og manglede en fjerdemand, hentede en af fangerne (Birk garanterer dog ikke for historiens ægthed). Den næste arrestforvarer Kreutzberg bestred derimod posten i hele 40 år, hvorfor arresthuset i generationer var kendt som »Hotel Kreutzberg«.

Tidligere var der mange korttidsafsonere, herunder fra Sjælland, fortrinsvis for spirituskørsel, men som i andre arresthuse dominerer nu varetægtsarrestanter, og arresten fyldes op af øens egne forbrydere samt ikke så få udlændinge. Birk fortæller om 5 russere i samme sag, som gennem tolken lod meddele, at de følte sig særdeles godt behandlere og fandt maden god, at indkvarteringen var bedre, end de var vant til, og at de ikke havde tjent så mange penge før.

Jeg mindes atter den sag, hvor jeg havde idømt to russere fra Estland tre måneders fængsel og fem års udvisning, og de dømte meddelte, at de modtog dommen på betingelse af, at de fik lov til at afsone de tre måneder inden udvisningen. Rønnes arresthuspræst, som først anså huset for tungt og dystert med sin høje mur mod gaden samt tremmer og gitre for vinduerne, taler om et fornuftigt liv i huset, en god tone og en hel del humor og bruger endog ordet »hyggelig«, herunder ved omtalen af julegudstjensstenen i den med juletræ og kravlenisser pyntede arrest. Arresten vandt en hård kamp med direktoratet om at måtte bevare sit eget køkken i stedet for at modtage maden fra centralkøkkenet i Jyderup. Forsvareren nævner også arrestens ry som et godt madsted og mener endog, at man kan følge årstidernes skiften ved hjælp af madlugten. Vi får også vandrehistorien om den hjemløse, der hvert år begik en lille forbrydelse op mod Jul for at få julemiddagen i arresten.

Personalefaciliteterne forbedredes kraftigt ved en ombygning i 1980'erne, hvor bl.a. arrestforvarerboli-gens nedlæggelse gav god plads. Op imod jubilæet i 2002 pågik endnu en om- og tilbygning af en helt ny fløj, hvorved de nye celler udstyredes med egen håndvask og toilet. Belægget blev ikke større end før – 17 eller højst 18, når også observationscellen tages i brug i en snæver vending – men samtlige celler blev eneceller, hvor der før var to tremandsceller og én dobbeltcelle. Udnyttelsesprocenten var i 2009 75,7, landets laveste (2008 dog 93,2). De tekniske forhold forbedredes ved nye elektroniske overvågningssystemer, nye brandalarmer og nyt edb-udstyr. Også de

indsattes arbejdsforhold forbedredes ved bygning af nyt smedeværksted og montageværksted. I 2002 samledes havemøbler af genbrugstræ og forarbejdedes anoder af zink til beton, men der var også mere traditionelt fangearbejde som samling af julekalendere. Undervisning i dansk og regning følger af sig selv, men nu var der også undervisning i edb.

Ved jubilæet var der almindelig enighed om, at arresten er velrustet til de næste hundrede år.

Bygningsdetalje fra Bidstrups arresthus med vindue til overvågning af gårdtur.